

La construcció de la nova façana de Santa Maria, és una de les obres importants del Mataró del segle XIX.

Santiago Alcolea, catedràtic de la Universitat de Barcelona, a partir de documentació inèdita de l'Arxiu Episcopal de Barcelona, explica l'origen i les característiques dels dos projectes coneguts, tots dos obra de l'arquitecte Josep Simó i Fontcuberta.

LA FAÇANA DE L'ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DE MATARÓ

Una sèrie de disposicions oficials tingueren una particular influència i afavoriren la reactivació de l'arquitectura religiosa a Catalunya durant la segona meitat del segle XIX. Ens referim als Reials Decrets de 19 de setembre de 1851, de 12 de juny de 1857 i, en particular, el de 4 d'octubre de 1861 que els amplia, els refon, i perfecciona el mecanisme administratiu que permetia d'aprofitar els mitjans que l'Estat concedia per a atendre les despeses de reparació de temples i altres edificis consagrats al culte, d'acord amb les obligacions reconegudes pel Govern en l'article 36 del Concordat de 1851 i en l'article 13 del Conveni de 1859. La detallada reglamentació que s'establia en aquell Reial Decret fixava les atribucions de les Junes que s'havien de constituir a cada diòcesi i les de les Junes locals que havien de vetllar per la correcta administració dels fons; determinava els diferents nivells de les obres segons el pressupost, quan es tractava de construccions noves, o el mèrit artístic de l'edifici, en el cas de les reparacions a fer; definia com havien de fer-se els contractes i les subhastes, a més de molts altres detalls complementaris. Tot això provocà la redacció d'expedients força detallats que, en una part considerable, encara es conserven als Arxius Diocesans i avui són per a nosaltres una font de curioses dades i, a més, eines imprescindibles per a l'estudi dels més diversos aspectes de l'arquitectura religiosa de la segona meitat del segle XIX. Un d'aquests expedients és el que utilitzem per a aclarir les incidències que conduïren a la construcció de la façana de l'església de Santa Maria de Mataró.

L'església actual de Santa Maria, construïda a partir de 1675 i enllestida durant el segle XVIII, és un gran edifici d'estil barroc, amb planta de creu llatina, compostat d'una nau principal amb

capelles laterals que conserven, en part, l'estructura pròpia de l'antic temple gòtic, aleshores encara no tenia construïda la façana principal, de manera semblant al que succeïa a la catedral de Barcelona aquells mateixos anys. Ens podem fer càrrec de com devia ésser l'aspecte de la façana antiga de l'església gràcies a un dibuix de M. Planella, signat

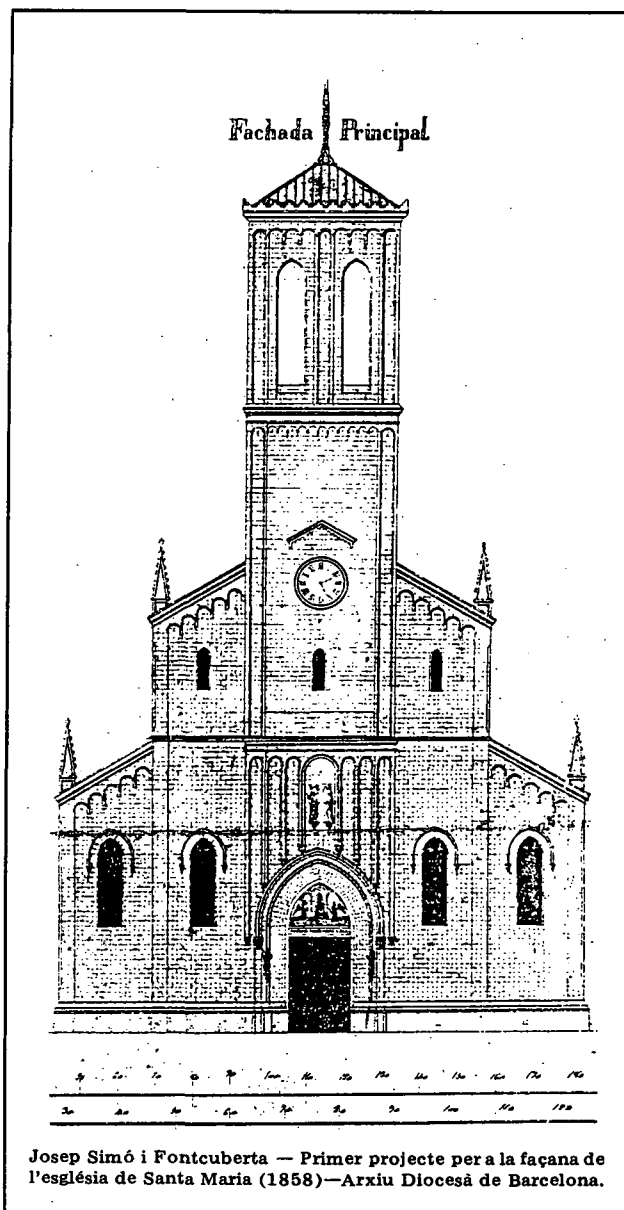

Dibuix de l'antiga façana de Santa Maria, obra de M. Planella (1852) — Museu Comarcal del Maresme - Mataró

i datat el 1852, que es conserva al Museu Comarcal del Maresme, de Mataró. Veritablement no corresponia a la categoria del temple ni a la de la progressiva població mataronina. Santa Maria era aleshores l'única parròquia de la ciutat i creiem que era molt lògica la preocupació existent per tal de resoldre el problema. Entre la torre del campanar i la rectoria quedava un espai reduït, on s'obria el portal principal, amb una fornícula a sobre, coronant-se el frontis amb una cornisa de doble corbatura, que li donava un senzill aire barroc. El conjunt es complementava amb el cos de campanes de la torre principal que edificat el 1744 correspon a la tipologia catalana del segle XVIII.

Com a manifestació concreta del desig dels mataronins de portar a terme la construcció de la façana hem de considerar les gestions empreses per les autoritats mataronines encaminades a aconseguir l'ajut de l'Estat. En la instància datada el 8 de març de 1858 exposen els problemes derivats de la inexistència de façana principal. El fet provocava que les parets mestres laterals no quedessin degudament lligades i, per tant, la gran volta de la nau estava exposada a fer moviments, que en part ja s'havien produït, com ho denunciaven les esclatxes que s'hi veien. A més, altres sectors estaven en mal estat i, en concret detallaven perfectes en la volta de la sagristia, ço que obligava a apuntalar-la. Es demanava l'ajut de l'Estat per poder fer les obres, a la vegada que s'oferia la col·laboració de la ciutat, que es faria càrrec del transport dels materials i, a més, s'obligava a recollir donatius i almoines fins a cobrir la cinquena part dels pressupost.

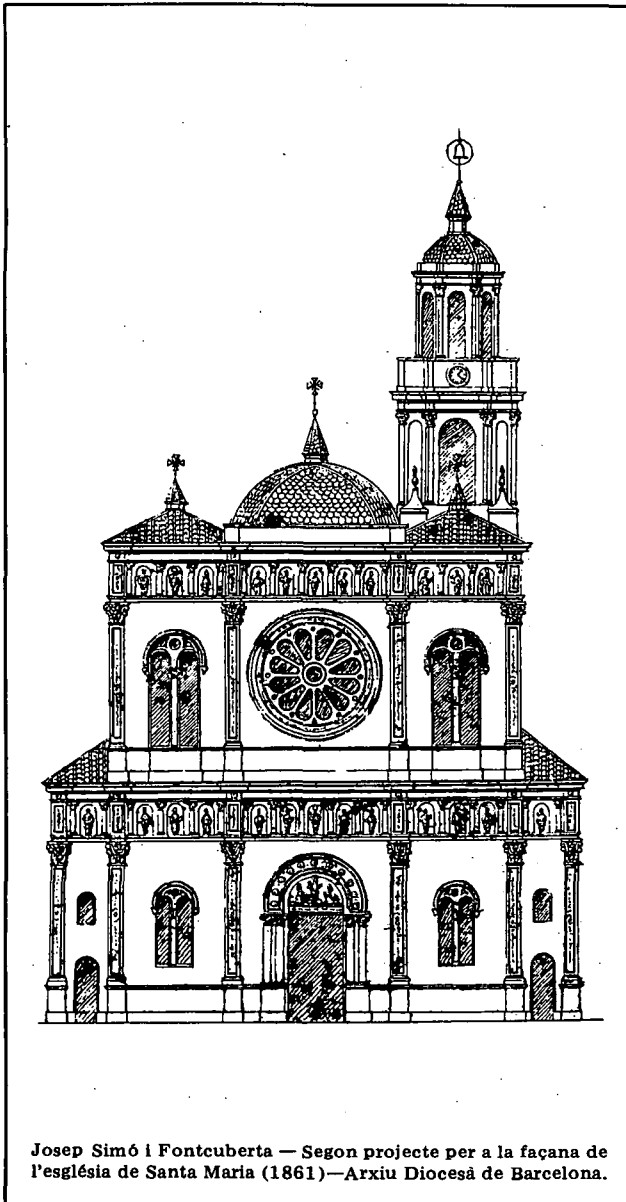
El dia 12 d'abril del mateix 1858 l'arquitecte Josep Simó i Fontcuberta és designat per fer un examen de l'estat del temple parroquial i a la vegada per determinar el pressupost corresponent als treballs que caldria fer per a resoldre tots els problemes. El nomenament és comunicat a l'interessat que, tot seguit, accepta l'encàrrec. Uns mesos més tard, concretament el 12 de desembre, l'arquitecte —que s'anomena "Arquitecto de la Real Academia de San Fernando" perquè aquesta corporació degué d'atorgar-li el títol— presenta un informe amb notícies interessants. Diu que havia anat a Mataró a examinar l'església i que la trobà ben conservada, llevat d'un sector de l'absis, que calia reforçar. Subratlla que la grandiositat de la nau principal i de les altres parts del temple queden enlletgides per la façana que, de cap manera, correspon a la dignitat d'aquelles. També manifesta que per aixecar la nova façana principal s'haurà d'enderrocar una part de la rectoria, fet que, a la vegada, millorarà la plaça situada davant de l'església. Presenta també el projecte de la nova façana assenyalant que per confeccionar-lo ha tingut present i ha combinat les diferents èpoques i estils que s'aprecien en l'interior de l'església. Afegeix que ha obtingut la reglamentària aprovació de l'Acadèmia de Belles Arts.

A l'anterior documentació hi adjunta el pressupost de les obres. El seu import total és de 500.571 rals de billó. Deduint les despeses derivades del transport dels materials, a càrrec dels mitjans locals, restaven 350.400 rals de billó, que havien d'ésser costejats per l'Estat.

El pressupost és força detallat i comprèn partides curioses, com la de 1.787 rals per la formació de plànols i pressupostos, la de 22.337 rals corresponent a la direcció de les obres i la dels 56.000 rals que es preveïen pel cost de les set escultures de pedra de gres —dues als brancals, tres al timpà i dues més sobre la porta— que es devia voler encarregar a un bon escultor, si tenim en compte el preu.

Tenim la fortuna que l'expedient de l'Arxiu Diocesà conserva els dibuixos de la nova façana i

de la secció longitudinal de l'església, en el sector més immediat a aquella, fets per l'arquitecte Josep Simó i Fontcuberta. Ens interessa particularment el primer perquè ens adonem de seguida de la seva singularitat i de les solucions noves que hi són proposades. Es una de les primeres mostres importants dels corrents medievalistes que s'estendran aviat a l'arquitectura catalana i que ens fa destacar la figura del seu autor, fins ara poc valorat pels nostres estudiosos que, fins i tot, li han confós el nom en algun cas (1).

La façana és presidida per una esvelta torre prismàtica, de planta quadrada, que perllonga les línies del cos central, on s'obre l'únic portal d'accés al temple. A cada un dels costats, un parell de cossos escalonats —amb pendent que reflexa la de la coberta— separats per contraforts lleugerament sortints que contribueixen a subratllar la distribu-

ció geomètrica dels panys de paret, només animats pels finestrals, d'arc apuntat i d'emmarcament molt sobri, reduït en els de baix a un trencadís que arrenca de senzilles repises. La coronació s'enriqueix amb uns pinacles piramidals, que emfasitzen la verticalitat dels contraforts, i unes arcuacions cegues, disposades per a reforçar les cornises que accentuen el pendent dels teulats. La jerarquia del cos on s'obre el portal queda manifestada per la concentració dels elements que s'hi poden apreciar, com el portal, el timpà, les arquivoltes, les motlluracions verticals estrictament decoratives, que omplen tot el camper en el nivell inferior, i la idea continua en la part superior amb el rellotge i el guardapols d'angle obert que el protegeix i, alhora, completa la geometria essencial i bàsica de la façana. Un seguit de línies horitzontals estan situades en llocs de plena lògica estructural i contribueixen a la tranquil·la composició general; podem observar que marquen l'arrencament de la torre i limiten aquest primer nivell, centrat justament pel rellotge, separant-lo del cos de campanes. La coberta és piramidal, d'alçada reduïda i rematada amb una gran creu de ferro forjat.

L'anàlisi del dibuix d'aquesta façana des del punt de vista històric, ens suggereix conclusions força interessants, derivades de les noves solucions compositives que el seu projectista ja proposava l'any 1858. Si busquem uns antecedents, podríem anar a parar a la façana principal de la catedral romànica de la Seu d'Urgell que, en línies generals, és força coincident. Les arcuacions cegues, els contraforts verticals, la motllura que enllaça els cossos laterals a través del central, la petita torre que es situa sobre el vèrtex de la façana, són detalls que permeten d'establir una connexió entre els dos monuments. A més podríem considerar aquest projecte de Mataró com a un possible antecedent, i molt interessant, del que en els anys següents havia de fer Elies Rogent (1821-1897) al cos central de la façana de la Universitat barcelonina. La sobrietat general, les arcuacions cegues, la valoració de la superfície llisa i neta dels paraments de mur, els volums perfectament definits que són propis d'un medievalisme més a prop del romànic i del cistercenc que no pas de l'estil gòtic desenvolupat, entre molts d'altres, són aspectes que es podrien adduir per a fonamentar paral·lelismes amb tot el que caracteritza l'estil més personal de l'arquitecte Elies Rogent.

Dissortadament aquest projecte no fou acceptat. El Ministeri de Gràcia i Justícia, el mes d'octubre de 1860, retornà l'expedient a més d'indicar que l'ajut oficial no podia sobrepassar els 140.000 rals. Les gestions i els estudis tornaren a engegar-se per la voluntat decidida i el propòsit indubtable dels mataronins de resoldre la qüestió. El 10 de març de 1861 es fa una nova petició, amb instància signada pel rector Sebastià Feliu i altres persones, que inclou un segon projecte del

mateix arquitecte Josep Simó, també aprovat per l'Acadèmia de Belles Arts, que presenta moltes variants respecte de l'anterior i que determina un nou pressupost. Aquest segon projecte conserva l'antiga torre del campanar, però la disposició general dels elements de la façana respon a uns altres esquemes compositius, a més de rebaixar la qualitat dels materials. Exemple il·lustratiu d'aquest fet és el cost de les escultures; podem recordar que si al primer projecte el preu de cada escultura era de 8.000 rals, en el segon és de 200 rals, de manera que se n'hi posen vint-i-set, però el cost conjunt de totes elles, 5.400 rals, no arriba ni tan sols al valor d'una de les primeres. Les bases i els capitells de les deu pilastres que hi apareixen —sis al nivell inferior i quatre al superior— no són de pedra, sinó que són productes industrialitzats de terra cuita, de baix preu, de manera que valen també en conjunt només 1.600 rals.

El segon projecte fou aprovat i va construir-se la façana, d'acord amb la solució proposada, entre els anys 1861 i 1864, amb alguna variació, millorant la qualitat dels materials en la part més baixa i deixant de construir el pis afegit al campanar. Les obres van ésser dirigides per l'arquitecte Josep Simó i Fontcuberta, amb la col·laboració del mestre d'obres mataroní Jeroni Boada i Renter. Josep Simó i Fontcuberta morí a Barcelona el 27 de gener de 1874. A l'Arxiu Diocesà de Barcelona es conserven també els dibuixos d'aquest segon projecte.

L'orientació estilística del projecte definitiu és bastant indefinida, sobretot perquè en uns esquemes i estructures d'aspecte renaixentista s'hi inclouen elements d'esperit clarament romànic o cistercenc. Unes pilastres compostes amb el fust enfondit, a més de separar verticalment els diferents paraments del mur de la façana, suporten un fris, amb arcades ocupades per escultures, i unes cornises que subratllen els límits horitzontals superiors dels dos pisos en què s'organitza el frontis. A cada un dels paraments, cinc al pis inferior i tres al superior, s'hi han situat obertures de diferents tipus, però de semblant estil medievalitzant. Les arcuacions amb figures dels frisos responen a una tipologia romànica, com la que es pot veure a la portada de Ripoll. També sembla un record del romànic l'arquivolta de mig punt del portal major, amb el corresponent timpà, mentre que la rosassa

i les quatre finestres amb mainell ens recorden solucions de Poblet o de Santes Creus, i particularment d'aquest darrer monestir. És curiós de subratllar que en aquesta segona façana també hi ha elements, com els finestrals de mig punt amb mainell, que molt poc temps després seran àmpliament incorporats per Elies Rogent a l'edifici de la Universitat de Barcelona, de manera que es pot concretar una altra connexió entre els dos arquitectes, que seria interessant d'estudiar més a fons, cosa que ens permetria d'aclarir aspectes força destacats de la nostra arquitectura de la segona meitat del segle XIX.

Santiago Alcolea
Catedràtic de la Universitat
de Barcelona.

NOTES:

- 1.- Considerem que en una possible segona edició, cal rectificar la informació que es dona d'aquest arquitecte en una obra recent i important. Es tracta del volum VI de la *Història de l'Art Català. Del Neoclassicisme a la Restauració. 1808-1888*, amb text de Francesc Fontbona. A la pàgina 175 i a l'índex (pàg. 311) se l'anomena com Josep-Simó Fontcuberta, com si Fontcuberta fos el seu primer cognom, quan realment és el segon. Són dotzenes els documents autògrafs que en coneixem i ens permeten de creure que el seu nom veritable era Josep Simó i Fontcuberta. Sempre estan redactats en castellà, com correspon a aquella època, i mantenen la conjunció *i* que correspon a la forma catalana d'enllaçar els cognoms, segurament perquè no hi hagués confusions. A més, en una obra recent i tan a l'abast com és la *Gran Enciclopèdia Catalana*, ben documentada pel que fa a l'arquitectura, hi figura correctament en el lloc que li pertoca. (Vol. XIII, pàg. 610).